

Διεργασίες επιπολιτισμού μεταναστών μαθητών: Η οπτική των μαθητών, των γονέων και των εκπαιδευτικών

Βασίλης Παυλόπουλος

Τομέας Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ευχαριστίες

Τα εμπειρικά δεδομένα της παρουσίασης αυτής προέρχονται από την Υποδράση 6.1 «Διερεύνηση αναγκών και σχεδιασμός παρεμβάσεων ψυχολογικής υποστήριξης» (επιστ. υπεύθ.: Φρ. Μόττη-Στεφανίδη), της Δράσης 6 «Προγράμματα ψυχολογικής υποστήριξης» (επιστ. υπεύθ.: Σ. Παντελιάδου), του Έργου «Εκπαίδευση αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών» (επιστ. υπεύθ.: Ά. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη), το οποίο χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και εθνικούς πόρους.

Εθνικό & Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Διάγραμμα παρουσίασης

- Θεωρητικό πλαίσιο και ερευνητικοί στόχοι
- Διεργασίες επιπολιτισμού και επιπολιτισμικά επιτεύγματα των μεταναστών μαθητών Ε' Δημοτικού – Γ' Γυμνασίου
- Διεργασίες επιπολιτισμού των γονέων
- Διαπολιτισμική προσαρμογή των εκπαιδευτικών
- Γενικές διαπιστώσεις και προοπτικές

Επιπολιτισμός

- Οι αμοιβαίες μεταβολές που προκύπτουν όταν άτομα ή ομάδες από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο έρχονται σε άμεση και διαρκή επαφή (Redfield, Linton, & Herskovits, 1936).
- Αλλαγές, οι οποίες συνδέονται με τον επιπολιτισμό:
 - ☞ οικολογικές (π.χ., τόπος, τύπος κατοικίας, κλίμα),
 - ☞ βιολογικές (π.χ., διατροφή, έκθεση σε ασθένειες),
 - ☞ κοινωνικοπολιτισμικές (π.χ., πολιτικό σύστημα, τεχνολογικό επίπεδο, οικονομία, θεσμοί, γλώσσα, θρησκεία),
 - ☞ ψυχολογικές (π.χ., στάσεις, συμπεριφορές).

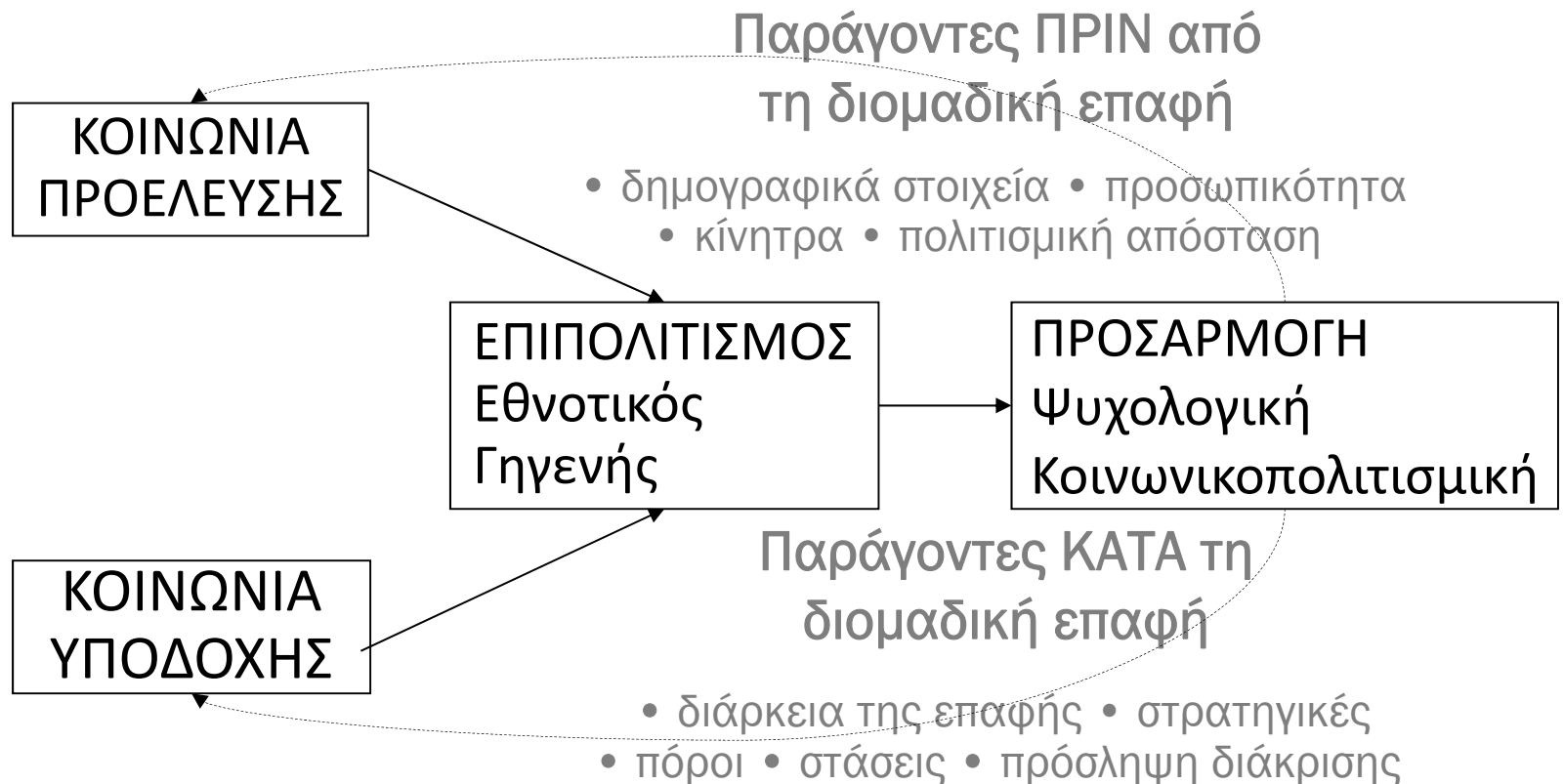
Προσαρμογή

- Αλλαγές της συμπεριφοράς ως απόκριση στον «πολιτισμικό κλονισμό» που συνεπάγεται ο επιπολιτισμός.
 - ☞ ψυχολογική (π.χ. ταυτότητα, αυτοεκτίμηση, ψυχική υγεία)
 - ☞ κοινωνικοπολιτισμική (π.χ. κοινωνικές δεξιότητες, δίκτυα)
- Όμως:
 - ☞ Η προσαρμογή δεν είναι συνώνυμη της ένταξης, της ενσωμάτωσης ή της αφομοίωσης.
 - ☞ Πρόκειται για δυναμική πορεία, όχι για στατική κατάσταση.
 - ☞ Είναι αμφίδρομη διαδικασία που αφορά τους μετανάστες, όσο και την κοινωνία υποδοχής.
 - ☞ Συντελείται σε (δι)ομαδικό και (ενδο)ατομικό επίπεδο.

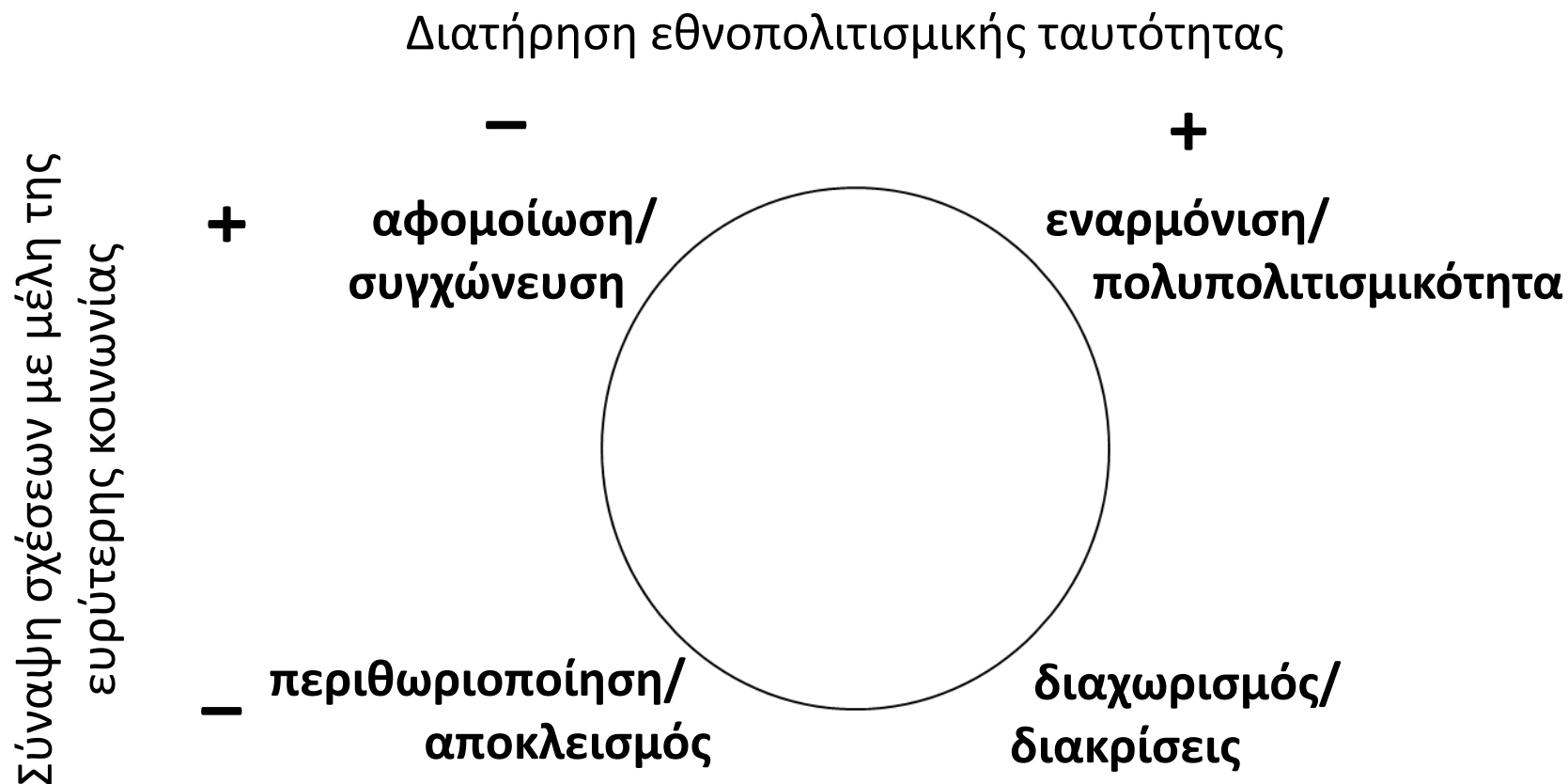
Ψυχολογικό μοντέλο επιπολιτισμού (Berry, 1997, 2006)

Ομαδικό επίπεδο

Ατομικό επίπεδο

Στρατηγικές επιπολιτισμού (Berry, 1997, 2006)

Μετανάστευση και ανάπτυξη

- Τα παιδιά και οι έφηβοι μετανάστες αντιμετωπίζουν τη «διπλή πρόκληση» που συνεπάγονται οι διεργασίες της ανάπτυξης και της διαπολιτισμικής επαφής (Sam & Orpedal, 2002).
- Σημαντικά αναπτυξιακά επιτεύγματα: σχολική επάρκεια, κοινωνική επάρκεια, διαμόρφωση ταυτότητας (Masten & Motti-Stefanidi, 2008).
- Σημαντικά επιπολιτισμικά επιτεύγματα: η πλοήγηση ανάμεσα σε δύο πολιτισμικά πλαίσια, η αντιμετώπιση της αντιξοότητας σε τομείς όπως η γλώσσα, τα υποστηρικτικά δίκτυα ή το κοινωνικο-οικονομικό status (Motti-Stefanidi et al., 2008· Sam et al., 2003).

Ερευνητικοί στόχοι

- Αποτύπωση της τρέχουσας κατάστασης και καταγραφή των αναγκών σε σχέση με τα επιπολιτισμικά επιτεύγματα των μεταναστών μαθητών.
- ☞ Επικέντρωση σε μεταβλητές με βάση τη θεωρητική και ερευνητική παραγωγή διεθνώς και στην Ελλάδα (ομάδα AStRA, Μόττη-Στεφανίδη & συν.).
- ☞ Αξιοποίηση των σημαντικών εμπλεκόμενων μερών στην πορεία της ανάπτυξης. Άντληση στοιχείων από μετανάστες μαθητές, αλλά και από γηγενείς συνομηλίκους, γονείς και εκπαιδευτικούς (μεθοδολογικός τριγωνισμός).

1. Διεργασίες επιπολιτισμού και επιπολιτισμικά επιτεύγματα των μεταναστών μαθητών Ε' Δημοτικού - Γ' Γυμνασίου

- Πολιτισμικός προσανατολισμός
- Εθνική ταυτότητα
- Προσλαμβανόμενη διάκριση

Δημογραφικό προφίλ των μαθητών (N=1097)

- **Χώρα προέλευσης**

Ελλάδα: 449, Αλβανία: 166, πρώην ΕΣΣΔ: 322, άλλη: 92

- **Γενιά μετανάστευσης (μόνο μετανάστες)**

πρώτη γενιά: 190, δεύτερη γενιά: 314

- **Πόλη διαμονής**

Αθήνα: 322, Θεσσαλονίκη: 431, Βόλος: 180, Ρέθυμνο: 164

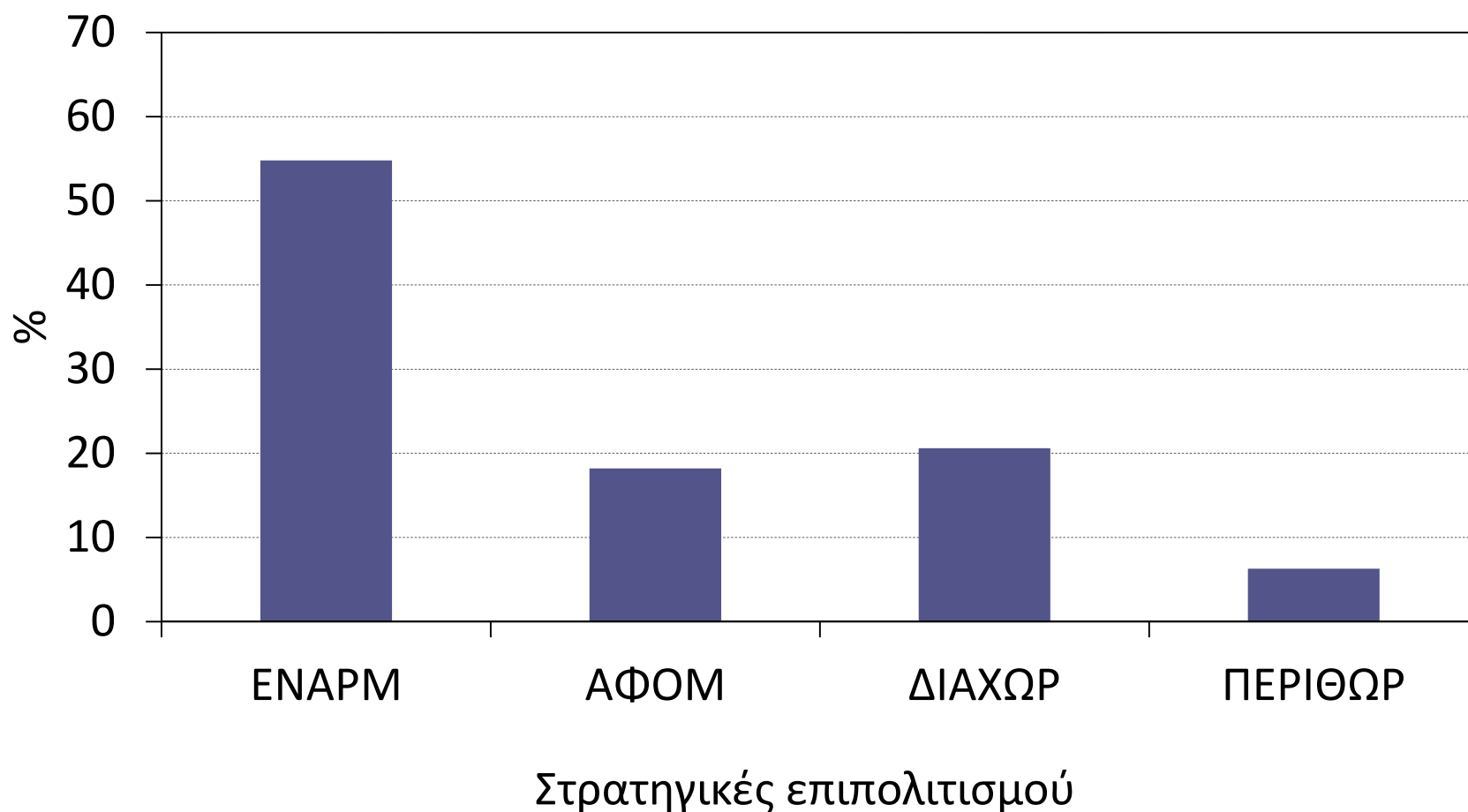
- **Φύλο**

αγόρια: 504, κορίτσια: 510

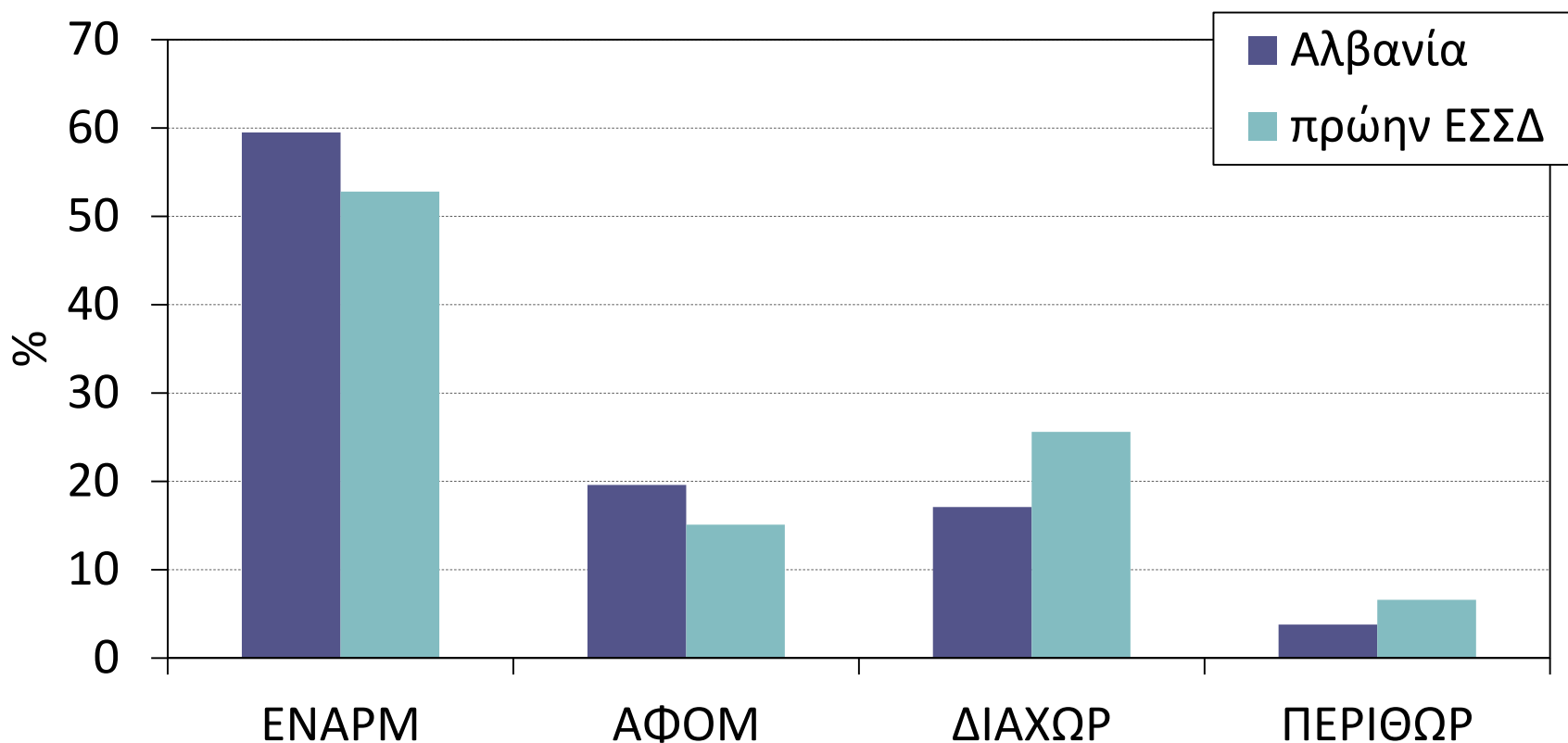
Μετρήσεις για τους μαθητές

- **Πολιτισμικός προσανατολισμός** (Nguyen & Von Eye, 2002)
 - ☞ Εθνοτικός προσανατολισμός (11 προτ., $\alpha=.90$)
 - ☞ Ελληνικός προσανατολισμός (11 προτ., $\alpha=.90$)
 - ☞ Στρατηγικές επιπολιτισμού (ΕΝΑΡΜ, ΑΦΟΜ, ΔΙΑΧ, ΠΕΡΙΘ)
- **Εθνική ταυτότητα** (MEIM-R, Phinney & Ong, 2007)
 - ☞ Εξερεύνηση ταυτότητας (3 προτ., $\alpha=.67$)
 - ☞ Δέσμευση ταυτότητας (3 προτ., $\alpha=.66$)
 - ☞ Εθνοτικός αυτοπροσδιορισμός (ανοιχτή ερώτηση)
- **Προσλαμβανόμενη διάκριση** (Μόττη-Στεφανίδη & συν.)
 - ☞ Σε βάρος της εθνοτικής ομάδας (3 προτ., $\alpha=.66$)
 - ☞ Σε βάρος του ατόμου (3 προτ., $\alpha=.80$)

Στρατηγικές επιπολιτισμού των μεταναστών μαθητών

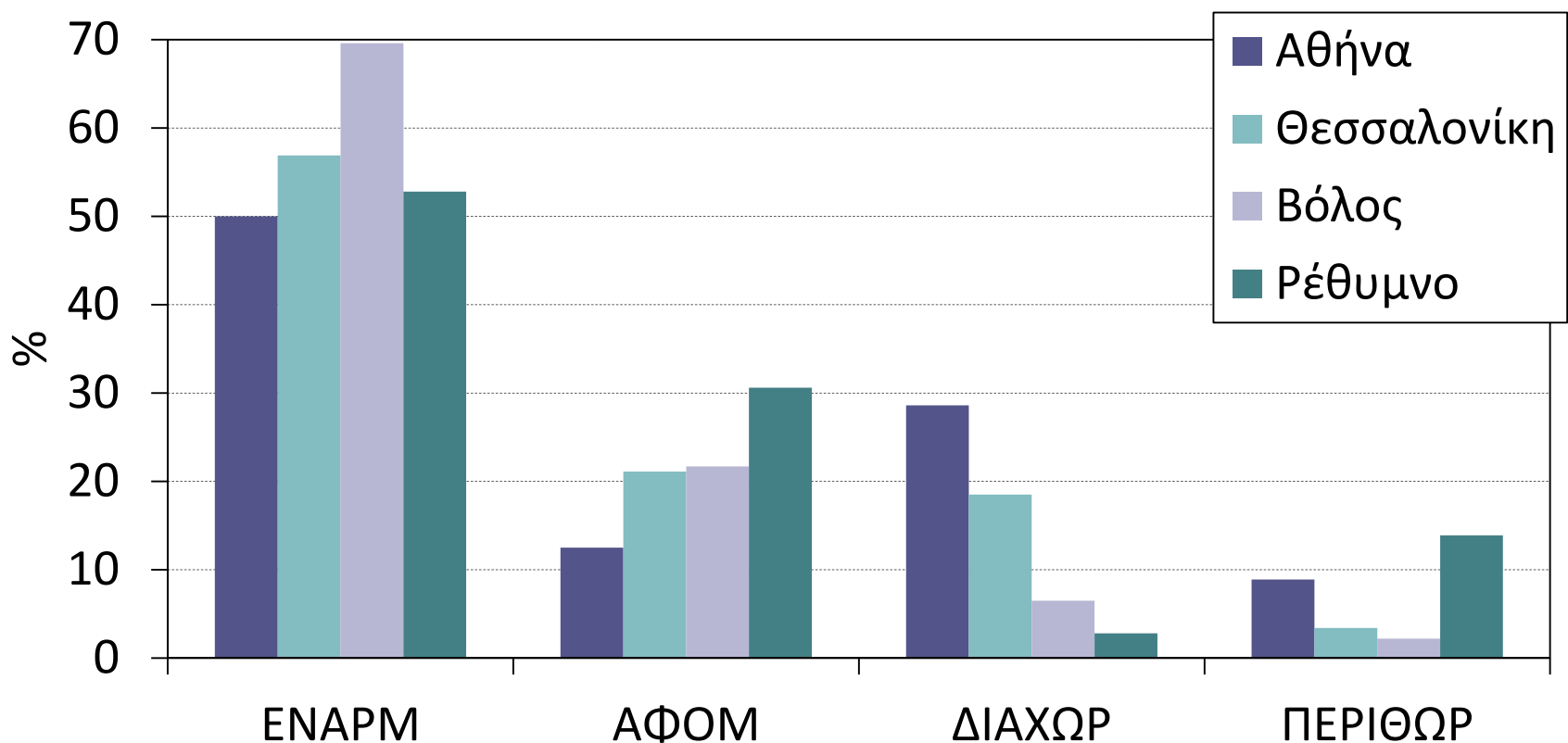
Στρατηγικές επιπολιτισμού των μεταναστών μαθητών ως προς τη χώρα προέλευσης

Στρατηγικές επιπολιτισμού

$\chi^2(3, N=463)=6,86, p<0,10$

Στρατηγικές επιπολιτισμού των μεταναστών μαθητών ως προς την πόλη διαμονής

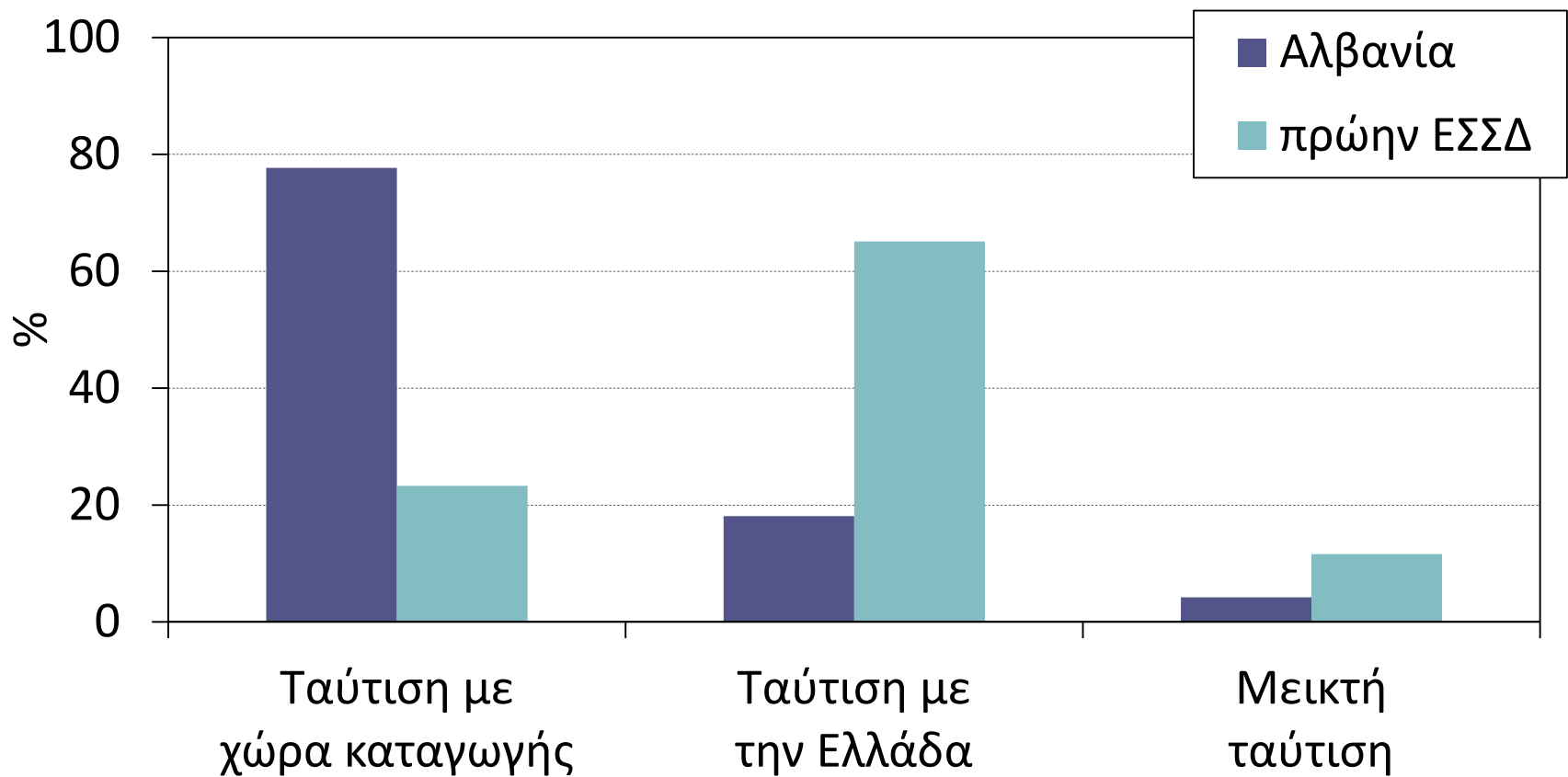
Στρατηγικές επιπολιτισμού

$\chi^2(9, N=538)=38,69, p<0,001$

Συμπεράσματα για τον επιπολιτισμό των μεταναστών μαθητών

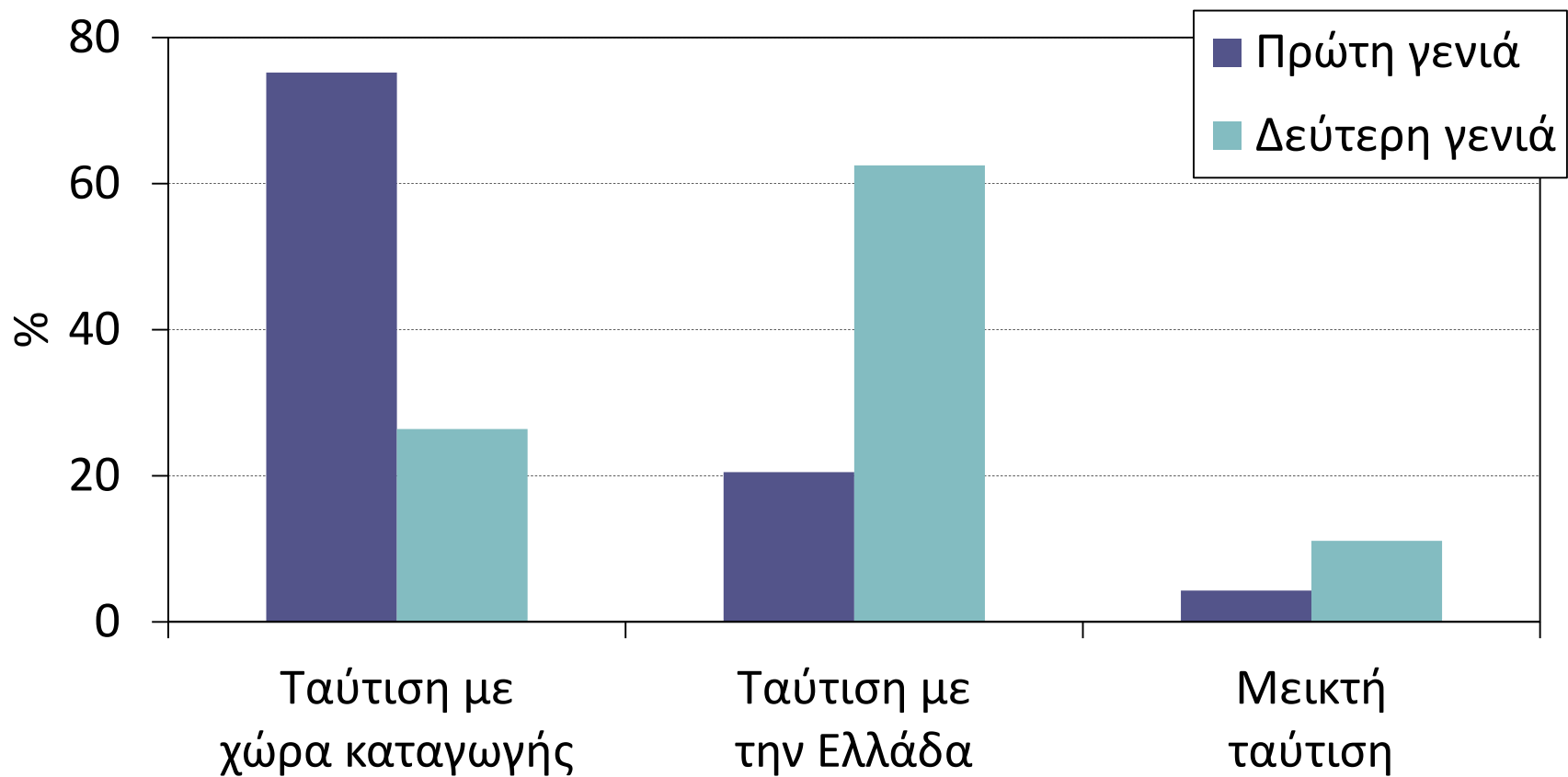
- Γενικά, εμφανίζεται ισορροπία ανάμεσα στον πολιτισμικό προσανατολισμό προς τους συμπατριώτες και προς την ελληνική κοινωνία (στρατηγική εναρμόνισης).
 - ☞ Ο σχεδιασμός παρέμβασης είναι σκόπιμο να λάβει υπ' όψιν τις –ολιγάριθμες έστω– περιπτώσεις της περιθωριοποίησης, καθώς αποτελούν δύναμει ομάδα «υψηλού κινδύνου».
- Οι πιο αξιόλογες διαφορές δεν εντοπίζονται τόσο σε ατομικούς ή ενδο-ομαδικούς παράγοντες των μαθητών (π.χ. φύλο, γενιά μετανάστευσης), όσο κυρίως σε παράγοντες πλαισίου (πόλη διαμονής)...
 - ☞ ...το οποίο καταδεικνύει τον δυναμικό, αλληλεπιδραστικό χαρακτήρα των διεργασιών επιπολιτισμού.

Εθνοτικός αυτοπροσδιορισμός των μεταναστών μαθητών ως προς τη χώρα προέλευσης

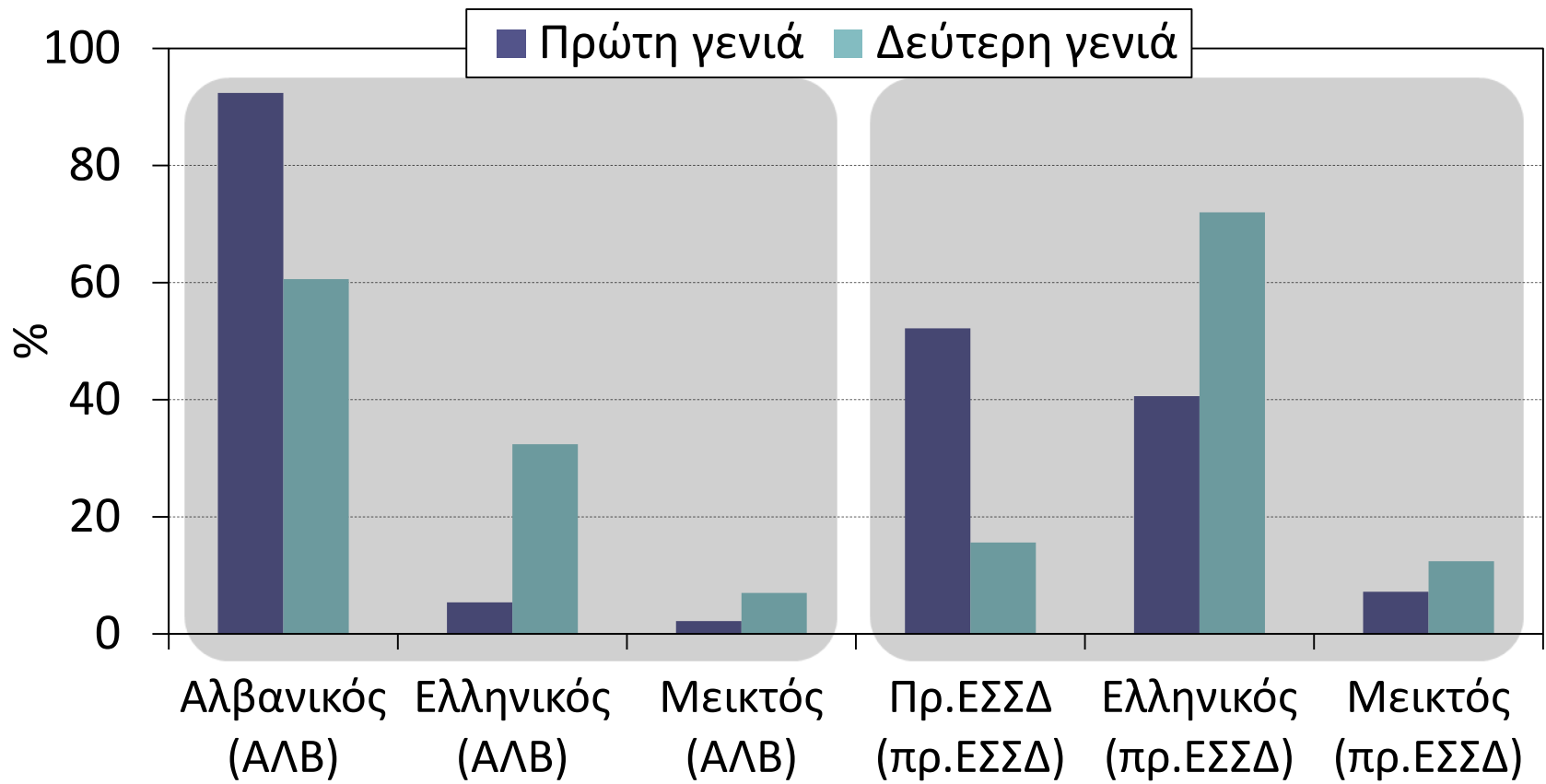
$\chi^2(2, N=484)=132,92, p<0,001$

Εθνοτικός αυτοπροσδιορισμός των μεταναστών μαθητών ως προς τη γενιά μετανάστευσης

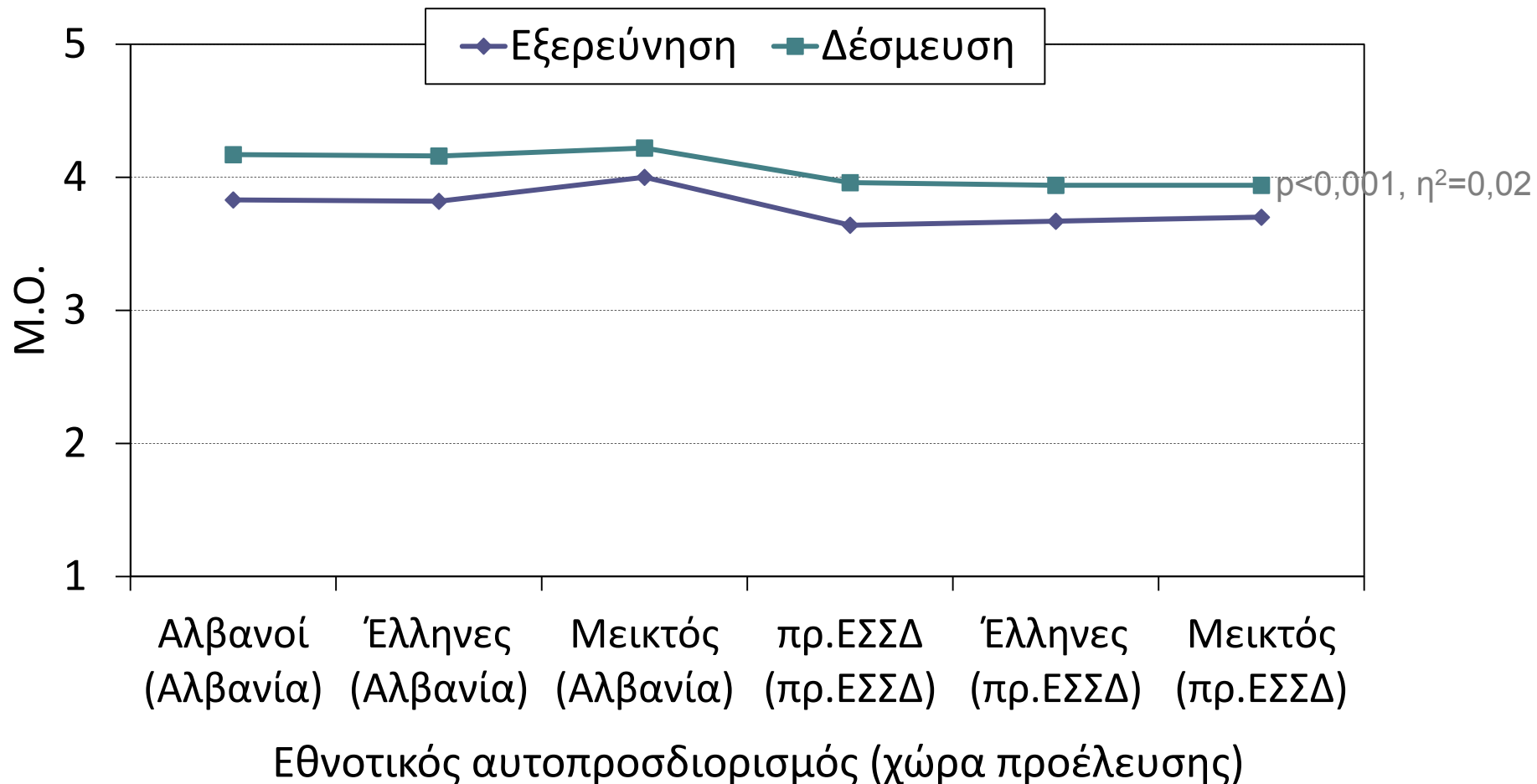
$\chi^2(2, N=457)=101,12, p<0,001$

Εθνοτικός αυτοπροσδιορισμός των μεταναστών μαθητών ως προς τη χώρα προέλευσης και τη γενιά

ΑΛΒ: $\chi^2(2, N=163)=24,34, p<0,001$
Πρ.ΕΣΣΔ: $\chi^2(2, N=294)=38,66, p<0,001$

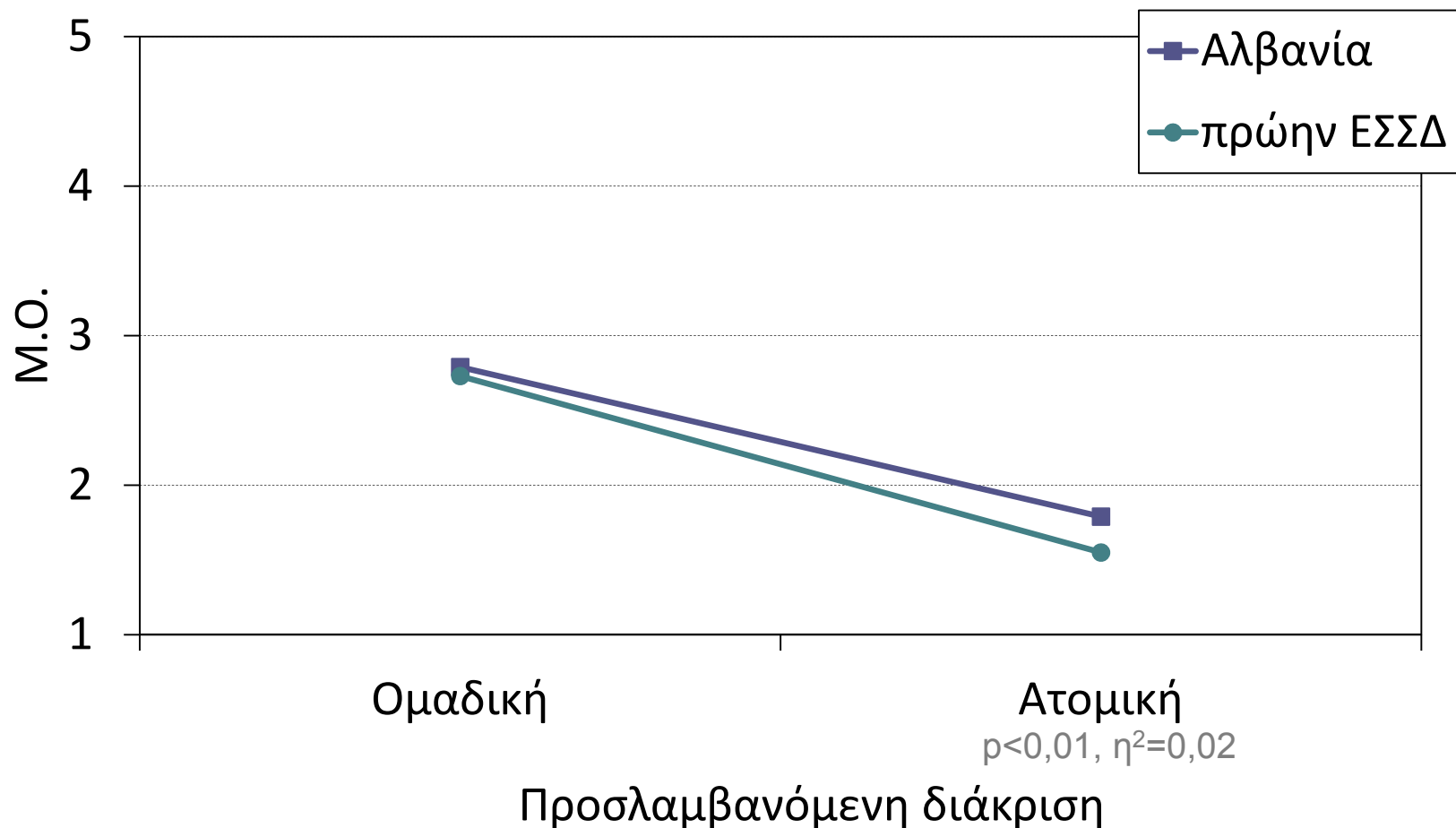
Διαστάσεις της εθνικής ταυτότητας ως προς τον εθνοτικό αυτοπροσδιορισμό των μεταναστών μαθητών

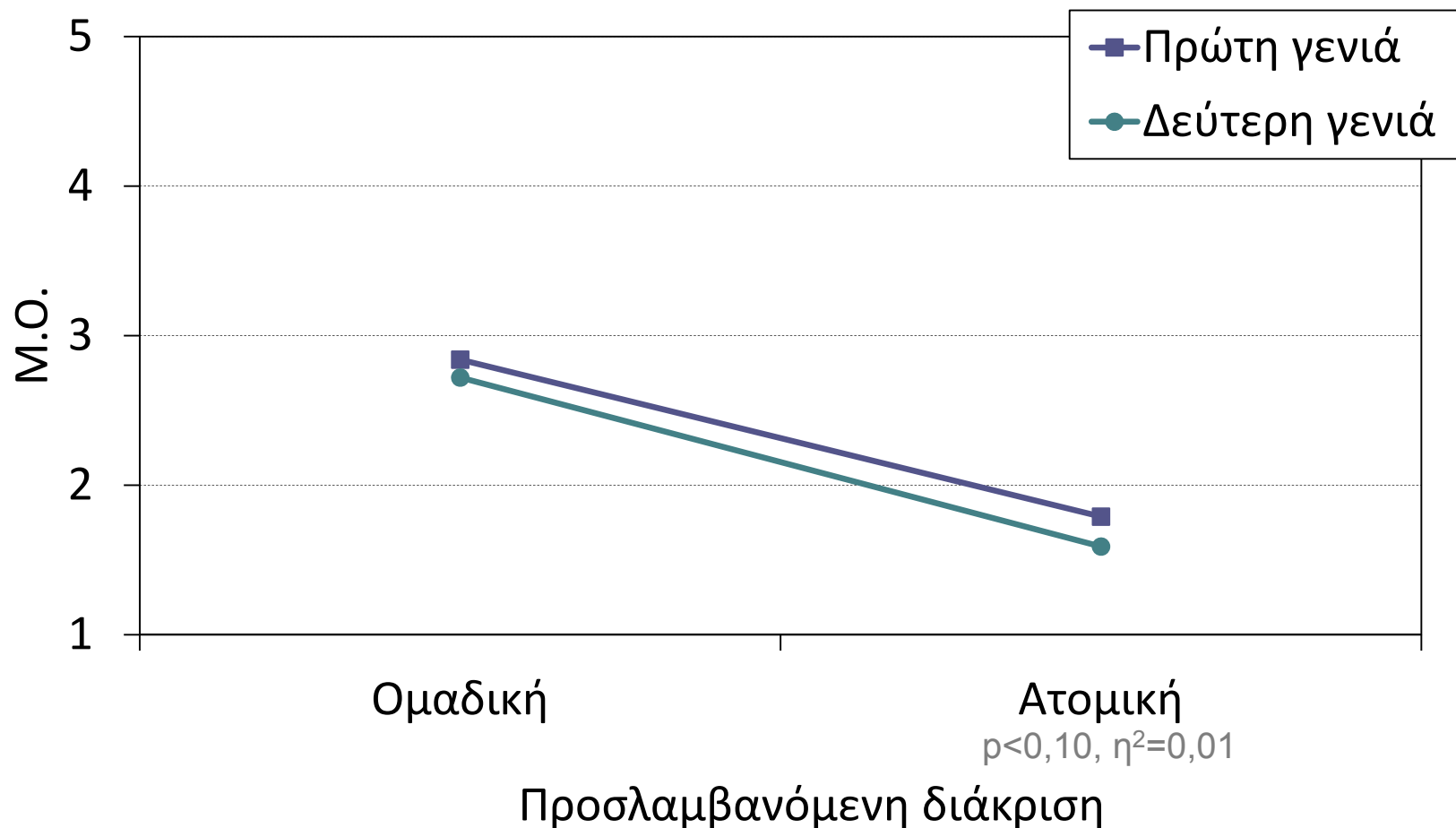
Συμπεράσματα για την εθνική ταυτότητα των μεταναστών μαθητών

- Τα ποιοτικά στοιχεία της εθνικής ταυτότητας (εθνοτικός αυτοπροσδιορισμός) φαίνεται να παρέχουν πιο ενδιαφέρουσες πληροφορίες από τα ποσοτικά στοιχεία (βαθμός εξερεύνησης και δέσμευσης της ταυτότητας).
- Οι μαθητές από την Αλβανία και η πρώτη γενιά μεταναστών ταυτίζονται εντονότερα με τη χώρα προέλευσης. Οι μαθητές από την πρώην ΕΣΣΔ και η δεύτερη γενιά αυτοπροσδιορίζονται περισσότερο με βάση την ελληνική ταυτότητα.
- ☞ Ωστόσο, το επιπολιτισμικό επίτευγμα στον τομέα αυτόν δεν εστιάζεται στη σύγκλιση με την κυρίαρχη κουλτούρα, αλλά μάλλον στη διαμόρφωση σταθερής και επεξεργασμένης ταυτότητας (Pavlopoulos et al., 2010).

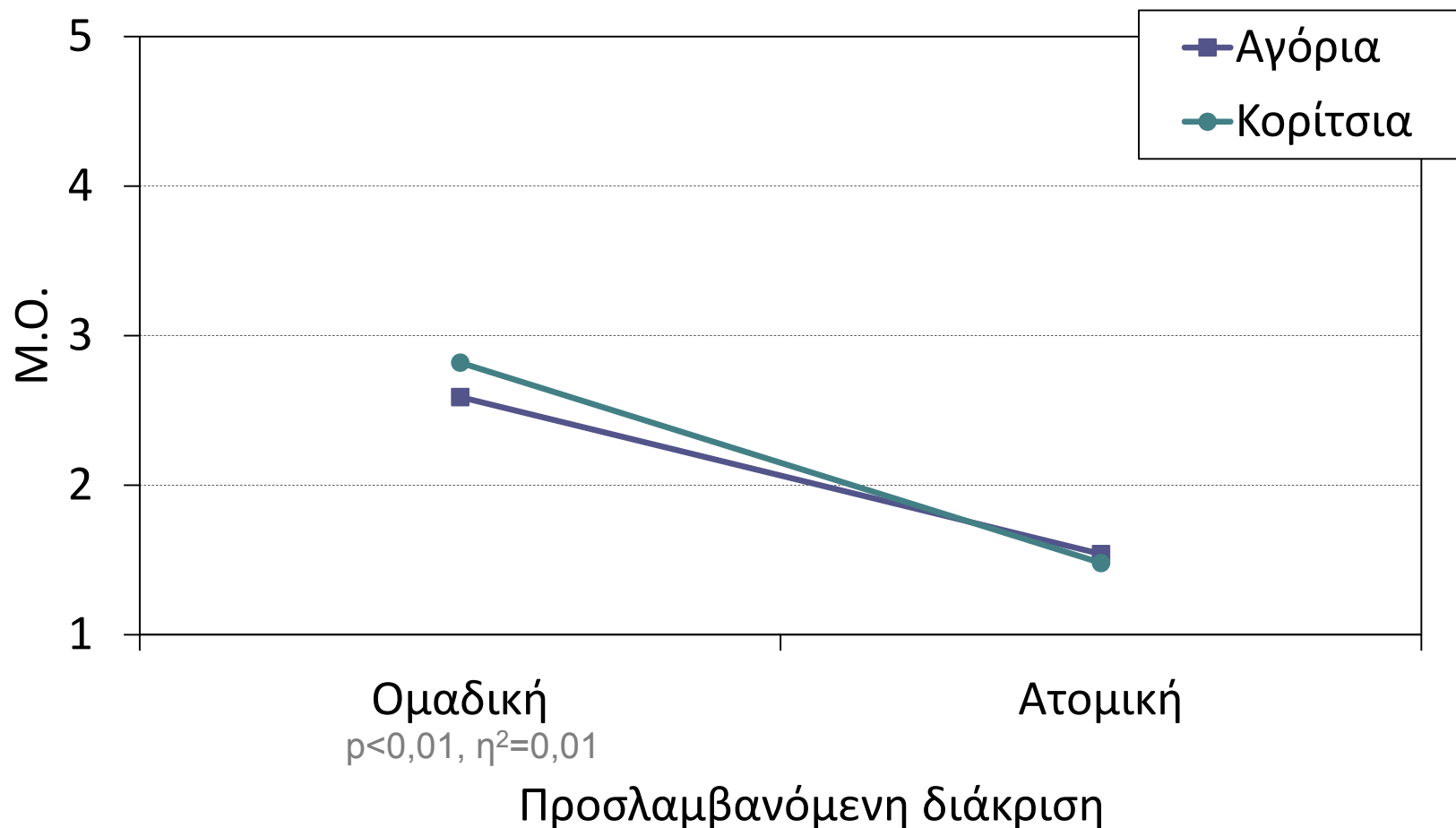
Προσλαμβανόμενη διάκριση των μεταναστών μαθητών ως προς τη χώρα προέλευσης

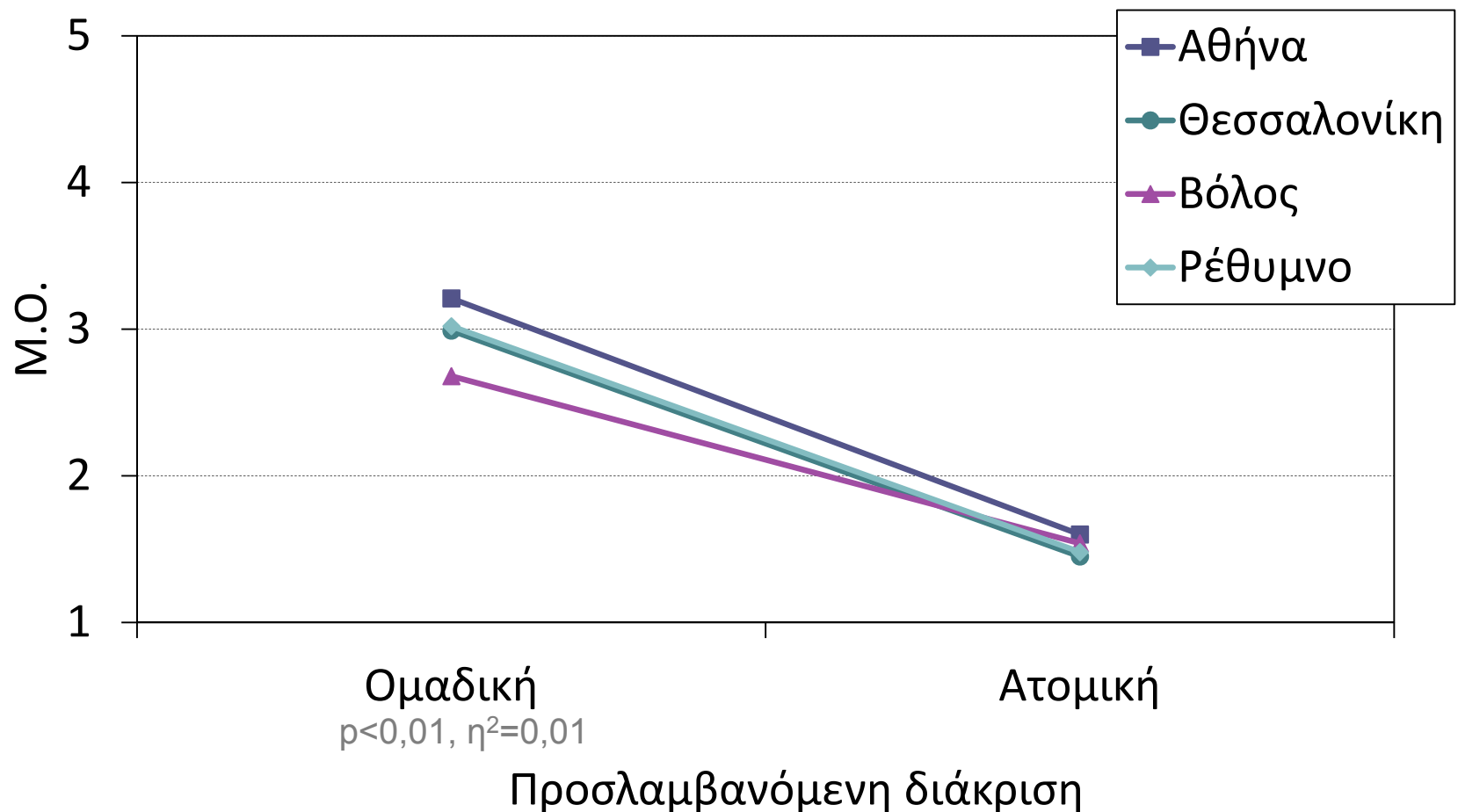
Προσλαμβανόμενη διάκριση των μεταναστών μαθητών ως προς τη γενιά μετανάστευσης

Προσλαμβανόμενη διάκριση των μεταναστών μαθητών ως προς το φύλο

Προσλαμβανόμενη διάκριση των μεταναστών μαθητών ως προς την πόλη διαμονής

Συμπεράσματα για την προσλαμβανόμενη διάκριση των μεταναστών μαθητών

- Αναδύθηκε το γνωστό φαινόμενο της ασυμμετρίας μεταξύ ομαδικής και ατομικής προσλαμβανόμενης διάκρισης.
- Η πρόσληψη της διάκρισης σε βάρος του εαυτού συνδέθηκε με τη χώρα προέλευσης (Αλβανία > πρώην ΕΣΣΔ) και, λιγότερο, με τη γενιά μετανάστευσης ($1^{\eta} > 2^{\eta}$).
- Η πρόσληψη της διάκρισης σε βάρος της εθνικής ομάδας συνδέθηκε με το φύλο (κορίτσια > αγόρια) και με την πόλη (Αθήνα > Βόλος).
- ☞ Εντοπίζεται αντιστοιχία των ευρημάτων που αφορούν τη συσχέτιση της πόλης διαμονής με την πρόσληψη της ομαδικής διάκρισης και με τις διεργασίες επιπολιτισμού.

2. Διεργασίες επιπολιτισμού των γονέων

- Διαπολιτισμικές στάσεις και επαφή των γηγενών γονέων
- Πολιτισμικός προσανατολισμός των μεταναστών γονέων
- Γονικές πρακτικές ανατροφής

Δημογραφικό προφίλ των γονέων (N=753)

- **Χώρα προέλευσης**

Ελλάδα: 417, Αλβανία: 151, πρώην ΕΣΣΔ: 94, άλλη: 91

- **Πόλη διαμονής**

Αθήνα: 65, Θεσσαλονίκη: 456, Βόλος: 125, Ρέθυμνο: 107

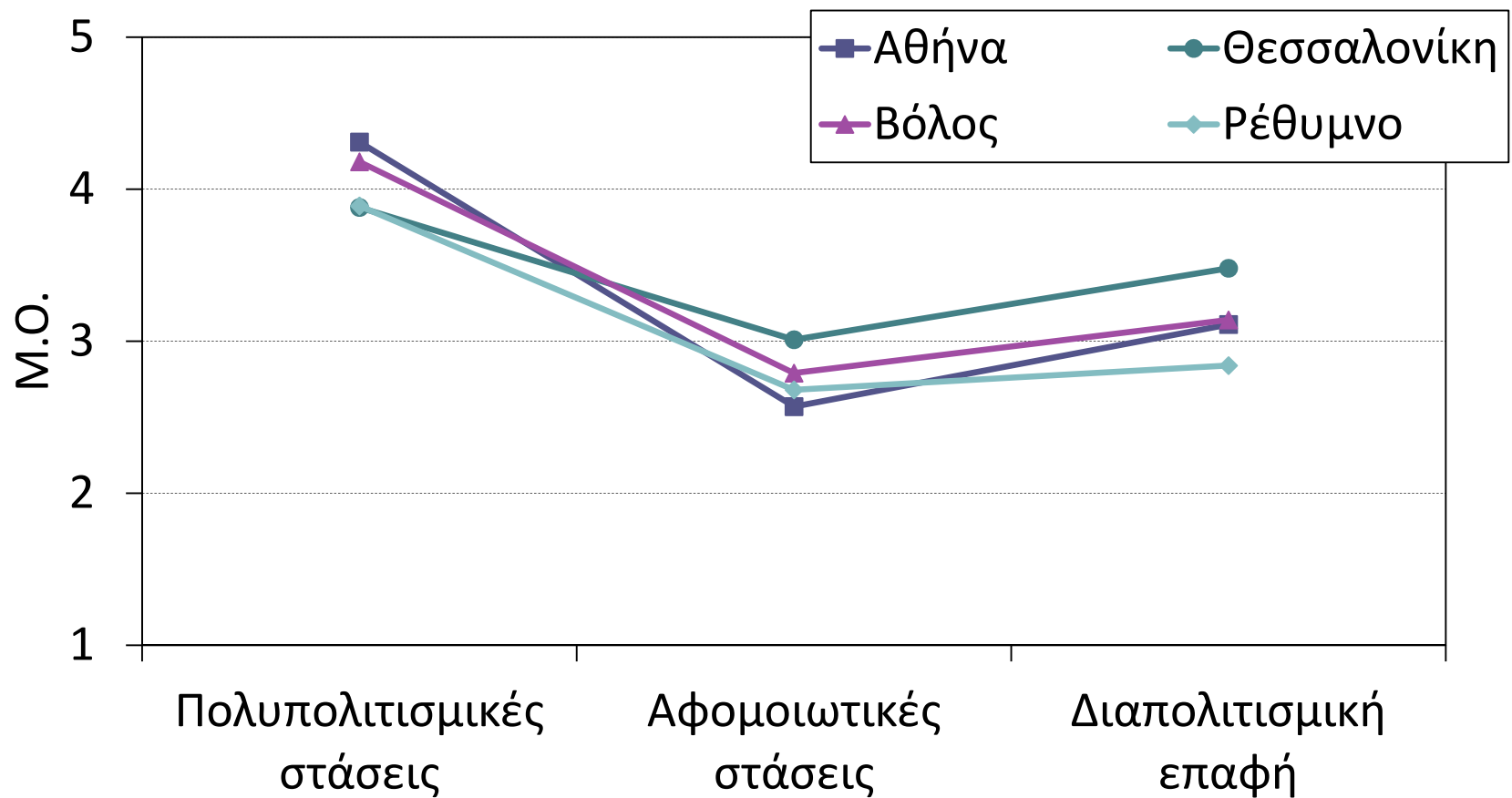
- **Φύλο**

άνδρες: 199, γυναίκες: 554

Μετρήσεις για τους γονείς

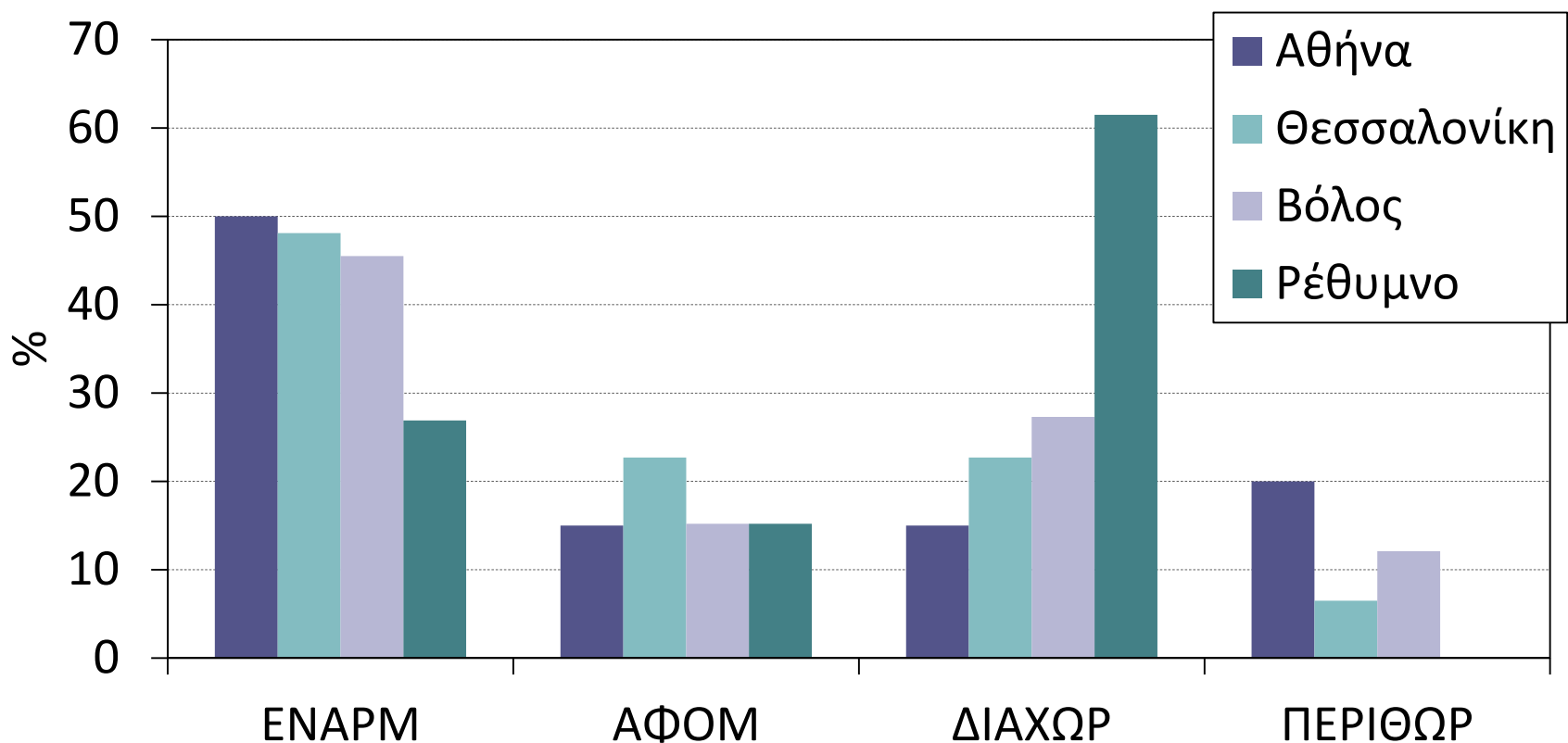
- **Στάσεις και επαφή** (ΕΛΛ-MIRIPS, Berry et al., προσαρμ.)
 - ☞ Πολυπολιτισμικές στάσεις (5 προτ., $\alpha=.77$)
 - ☞ Αφομοιωτικές στάσεις (4 προτ., $\alpha=.76$)
 - ☞ Διαπολιτισμική επαφή (2 προτ., $\alpha=.78$)
- **Διαστάσεις επιπολιτισμού** (MET-Nguyen & Von Eye, 2002)
 - ☞ Εθνοτικός προσανατολισμός (11 προτ., $\alpha=.88$)
 - ☞ Ελληνικός προσανατολισμός (11 προτ., $\alpha=.86$)
 - ☞ Στρατηγικές επιπολιτισμού (ΕΝΑΡΜ, ΑΦΟΜ, ΔΙΑΧ, ΠΕΡΙΘ)
- **Γονικές πρακτικές ανατροφής** (Κάργα, υπό δημοσίευση)
 - ☞ Ευέλικτες (5 προτ., $\alpha=.66$)
 - ☞ Αυταρχικές (5 προτ., $\alpha=.56$)
 - ☞ Ανεκτικές (3 προτ., $\alpha=.51$)

Διαπολιτισμική προσαρμογή των γηγενών γονέων ως προς την πόλη διαμονής

$p < 0,001$, $\eta^2 = 0,04$

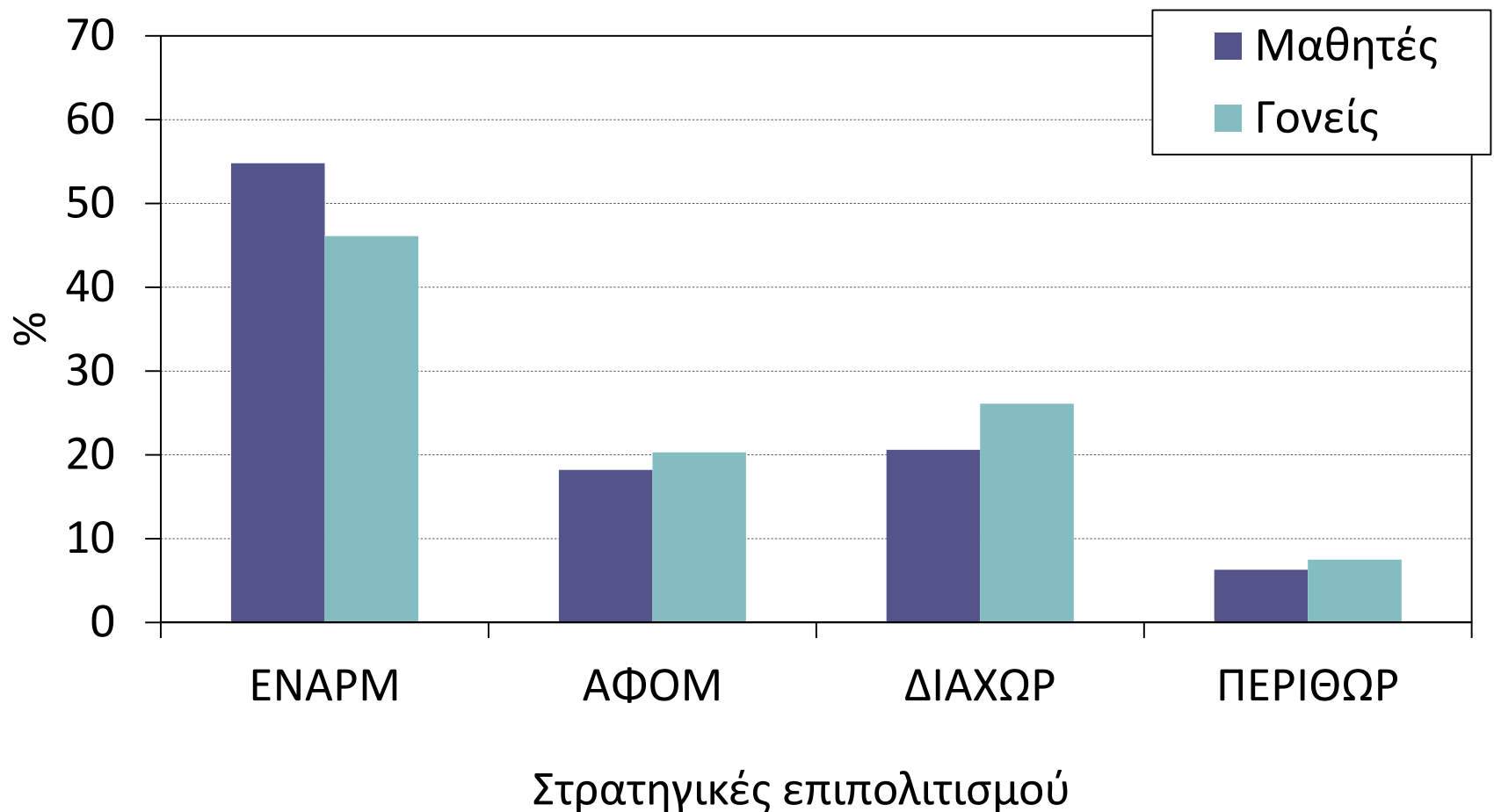
Στρατηγικές επιπολιτισμού των μεταναστών γονέων ως προς την πόλη διαμονής

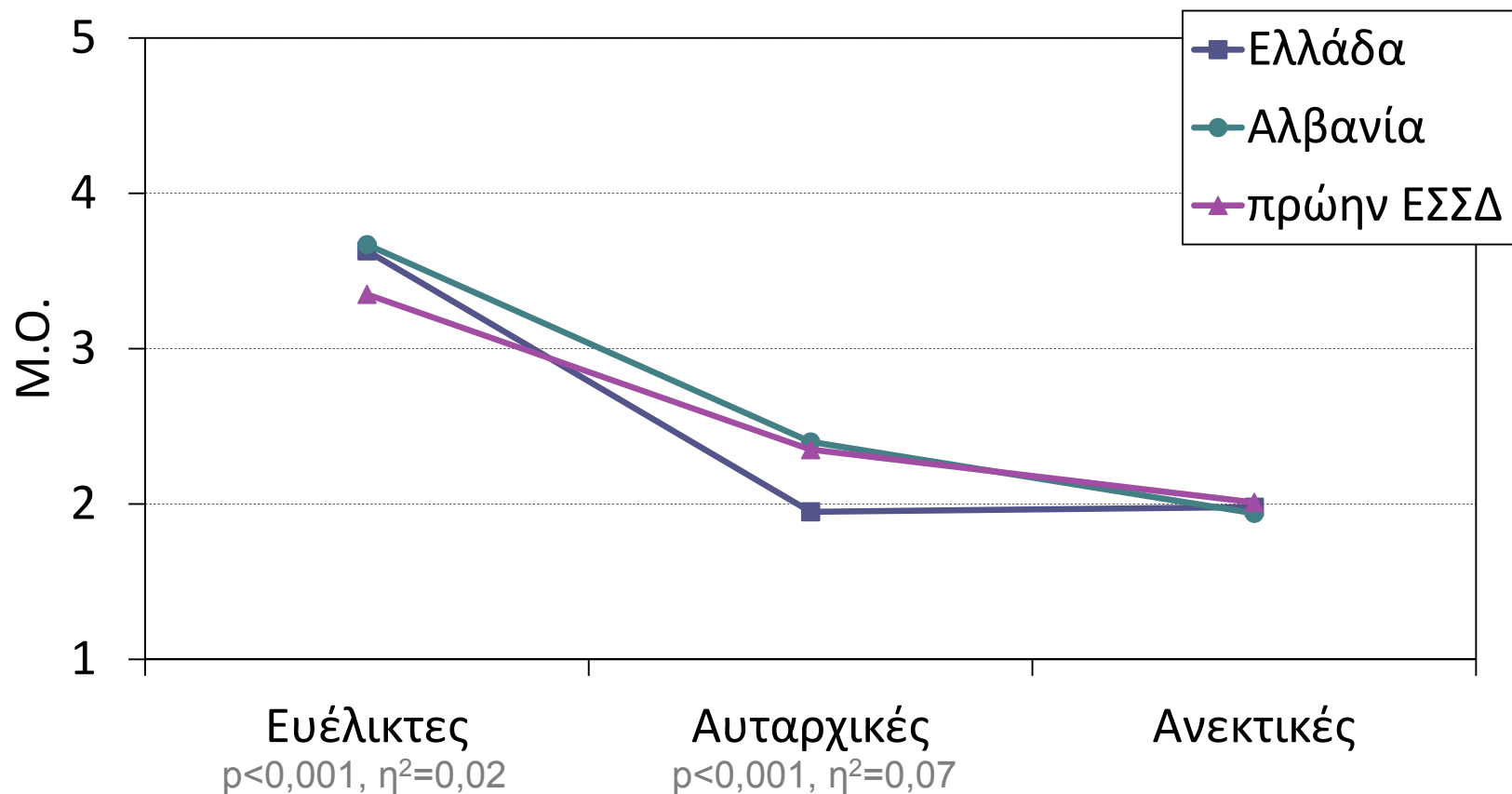
Στρατηγικές επιπολιτισμού

$\chi^2(9, N=295)=26,46, p<0,01$

Στρατηγικές επιπολιτισμού των μεταναστών γονέων και των παιδιών τους

Γονικές πρακτικές ανατροφής των παιδιών ως προς τη χώρα προέλευσης

Συμπεράσματα για τον επιπολιτισμό των μεταναστών γονέων

- Φαίνεται να υπάρχει διασύνδεση ανάμεσα στις διεργασίες επιπολιτισμού των μεταναστών γονέων και των παιδιών τους.
 - ☞ Αμφίδρομη κοινωνικοποίηση;
- Επιπλέον, οι διεργασίες επιπολιτισμού των μεταναστών γονέων συνάδουν με τον αναφερόμενο βαθμό διαπολιτισμικής επαφής των γηγενών.
 - ☞ Η «υπόθεση της επαφής» (Allport, 1952).
- Οι πρακτικές ανατροφής των μεταναστών γονέων τείνουν να είναι πιο παραδοσιακές από αυτές των γηγενών.
 - ☞ Η «διπλή κοινωνικοποίηση» των παιδιών μεταναστών.

3. Διαπολιτισμική προσαρμογή των εκπαιδευτικών

- Διαπολιτισμικές στάσεις

Δημογραφικό προφίλ των εκπαιδευτικών (N=86)

- **Φύλο**

άντρες: 14, γυναίκες: 72

- **Βαθμίδα εκπαίδευσης**

προσχολική: 17, Α/θμια: 49, Β/θμια: 20

- **Ηλικία**

Μ.Ο.=43,63 (min=25, max=58)

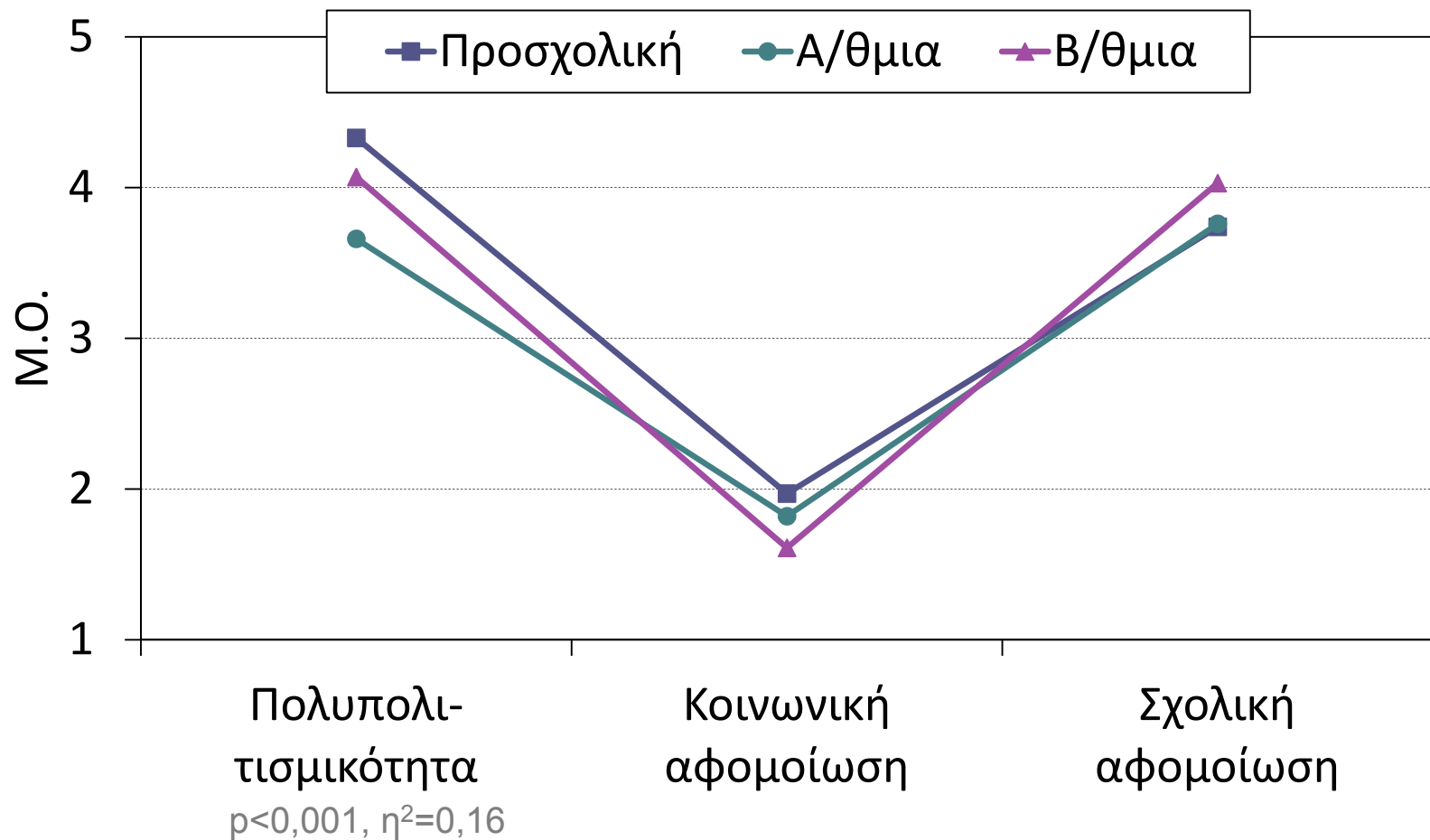
- **Διάρκεια προϋπηρεσίας (έτη)**

Μ.Ο.=16,1 (min=1,5, max=33)

Μετρήσεις για τους εκπαιδευτικούς

- **Στάσεις** (MIRIPS, Berry et al., προσαρμ.)
 - ☞ Πολυπολιτισμικότητα (8 προτ., $\alpha=.86$)
 - ☞ Κοινωνική αφομοίωση (4 προτ., $\alpha=.72$)
 - ☞ Σχολική αφομοίωση (3 προτ., $\alpha=.59$)

Διαπολιτισμικές στάσεις των εκπαιδευτικών ως προς τη βαθμίδα εκπαίδευσης

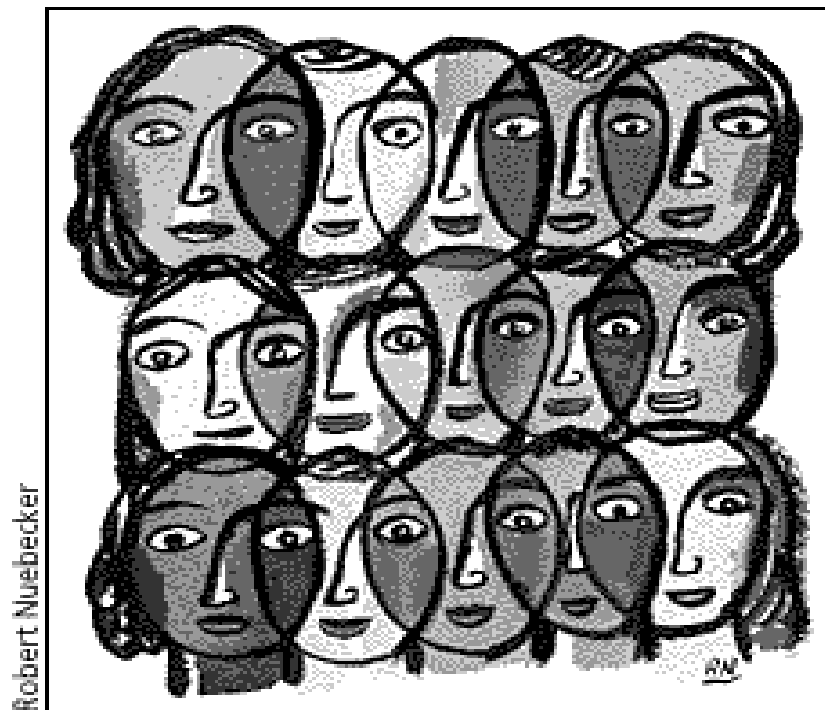

Συμπεράσματα για τη διαπολιτισμική προσαρμογή των εκπαιδευτικών

- Κατ' αρχήν, οι εκπαιδευτικοί εμφανίζονται να συμφωνούν με το πολυπολιτισμικό μοντέλο ένταξης των μεταναστών και να διαφωνούν με το αφομοιωτικό μοντέλο (Berry, 2003).
- Ωστόσο, η σαφής ασυμμετρία στις στάσεις περί κοινωνικής αφομοίωσης (διαφωνία) και σχολικής αφομοίωσης (συμφωνία) δηλώνει μια γνωστική ασυμφωνία που εντείνεται ενδεχομένως στο πλαίσιο ενός αφομοιωτικού εκπαιδευτικού συστήματος, όπως το ελληνικό (Δαμανάκης, 2001· Μόττη-Στεφανίδη & συν., 2007· Σκούρτου, Βρατσάλης & Γκόβαρης, 2004).

Γενικές διαπιστώσεις και προοπτικές

- Οι διεργασίες επιπολιτισμού ενεργοποιούν δυναμικές αλληλεπιδράσεις που εγγράφονται σε πολλαπλά επίπεδα ανάλυσης: ψυχολογικό-κοινωνικό-πολιτισμικό, θεσμικό-άτυπο, ενδοομαδικό-διομαδικό (βλ. Motti-Stefanidi et al., in press).
- Η αντιστοιχία των ευρημάτων που προέρχονται από διαφορετικές ομάδες συμμετεχόντων δεν υπονοεί απαραίτητα παρόμοιες ανάγκες.
- Η οικονομική κρίση ενδέχεται να (έχει ήδη) μεταβάλει την παραπάνω εικόνα προς αρνητική κατεύθυνση. Η κοινωνικο-δημογραφική αντιξοότητα επιβαρύνει πολλαπλασιαστικά τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως οι μετανάστες (Motti-Stefanidi et al., 2008).

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

 vpavlop@psych.uoa.gr

<http://www.psych.uoa.gr/~vpavlop>